

Detta kapitel är ett utdrag ur

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE I GÖTEBORG

ETT PROGRAM FÖR BEVARANDE

DEL II

Redaktör

Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Projektgrupp

Hans Ander, Stadsbyggnadskontoret
Maria Lundgren, Stadsbyggnadskontoret
Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Kartor

Lillemor Bankel, Stadsbyggnadskontoret

Foto före 1965

Stadsmuseets arkiv

Foto 1965–98

Arkivfoto, Staffan Westergren, Stadsmuseet
Övrigt, Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Flygfoto

Stadsbebyggelse, Gösta Rydvall, Stadsbyggnadskontoret
Landsbygd, Lars Nord, Stadsmuseet

Utskrifter

Kristina Carlefred, Stadsbyggnadskontoret

Grafisk form och produktion Joe Brig Art AB, Göteborg
Textoriginalen är satta med Caslon 540 och ITC Garamond.

Bö 50

STADSDELENS HISTORIA

I denna historiska översikt behandlas både Örgryte socken öster om Mölndalsån och stadsdelen Bö.

Örgryte socken - östra delen, före 1620

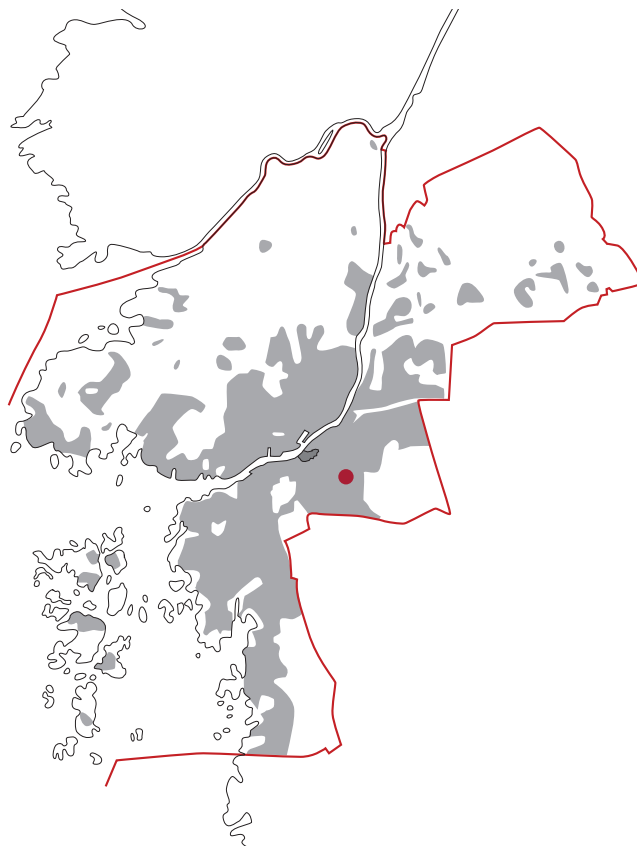
Före 1620 omfattade Örgryte socken ett område som sträckte sig från Frölunda i väster till nuvarande stadsgränsen mot Partille i öster. En central punkt i denna bygd var det område som utgör stadsdelen Bö och här placerades socknens kyrka, nuvarande Örgryte gamla kyrka.

I socknens östra delar, öster om Mölndalsån, fanns bl a följande byar och gårdar: Örgryte Stom (Jakobsdal), Underås, Överås, Gårda (Stora Gårda), Bö, Torp, Kålltorp, Lundén, Kärra (Kärralund), Skår, Kallebäck, Vidkärr, Torpa och Fräntorp. Senare tillkom också Sävenäs gård.

Väster om Mölndalsån låg Eklandagårdarna, Krokslätt, Änggården och Älvsborgs Kungsladugård som också tillhörde Örgryte socken.

Örgryte socken - östra delen, 1620-1850

1621 anlades staden Göteborg på mark som tillhörde Eklanda. Några av de större gårdar-

na inom den östra delen av Örgryte utvecklades nu till herrgårdsliknande anläggningar med påkostade bostadshus, stora ekonomibyggnader och vackra trädgårdar.

Ägarna var vanligen framträdande göteborgare. I slutet av 1600-talet innehade t ex biskopen Johan Carlberg både landeriet Burgården inom stadens ägor på Mölndalsåns västra strand och Örgrytegårdarna Underås – Överås på den östra sidan. Två av hans söner stadsingenjörerna J E Carlberg och B W Carlberg övertog Överås respektive Underås. Senare bodde B W Carlberg på Kärralund och Lilla Torp.

Andra välkända ägare var köpmannen Erik Nissen som hade en stor trädgård på Underås i mitten av 1700-talet och grosshandlare

Bö herrgård på 1820-talet. I bakgrunden Stora Torp och Stora Gårda.

BÖ VILLAOMRÅDE M M, 50:A

SANKT SIGFRIDSGATAN, ORANGERIGATAN, 50:B

JAKOBSDALSGATAN, 50:C

RANGELTORPSGATAN, 50:D

BRÖDRAGATAN, ÖSTRA DELEN, 50:E

KVARTERET SMARAGDÖDLAN, 50:F

STORA GÅRDA, 50:1

"SKOGSHYDDAN", F D FÖRSAMLINGSHEM, 50:2

Örgryte gamla kyrka cirka 1850.

G B Santesson som övertog Kärralund efter B W Carlberg. Ägarna till Sävenäs gård var i slutet av 1600-talet och början av 1700-talet biskopar eller direktörer i Ostindiska Kompaniet.

På 1700-talet utvidgades den medeltida sockenkyrkan under ledning av B W Carlberg och arbetet bekostades delvis genom gåvor från förmögna familjer inom och utanför socknen.

Längs Mölndalsån etablerades enstaka större företag från 1700-talet bl a Drakeska tegelbruket på Ranängarna (nuvarande stadsdelen Gårda) och ett kattuntryckeri i söder (nuvarande stadsdelen Skår).

Örgryte socken - östra delen, 1850-1920

Vid 1800-talets mitt flyttade nya inflytelserika köpmannafamiljer ut till Örgryte och på eller i anslutning till de gamla gårdarna byggdes nya bostadshus utformade som stora villor.

På Överås tillkom James Dicksons palatsliknande bostadshus. Grannfastigheten Wilhelmberg som ägdes av grosshandlare Julius Lindström bebyggdes med en stor villa av

sten och ett lusthus av trä uppfört i "nordisk" stil och på berget västerut placerades ett par villor som bl a ägdes av bröderna Pontus och August Kobb. Stora Torp övertogs först av David Carnegie och senare av Oscar Ekman som lät uppföra en ny huvudbyggnad av sten.

Några av dessa villor var avsedda för åretruntboende och kring sekelskiftet tillkom också ett par små villaområden.

De första mer omfattande utbyggnaderna i Örgryte genomfördes, intill stadsgränsen och Mölndalsån. I nordväst inom nuvarande stadsdelen Lunden tillkom "Tjörbostaden" under 1870-talet och på f d Ranängen växte "fabriks- och arbetaresamhället Gårda" fram.

Söder ut längs Mölndalsån och Väst kustbanan som var klar 1888 etablerades flera nya industrier. Det var bl a Almedals textilfabrik och Lyckholms bryggeri som startade på 1800-talet samt de yngre företagen Kanolds chokladfabrik, Forshaga Linoleum och "Tändsticksfabriken". Inom industristråket anlades också idrottsplatsen "Balders Hage" på 1880-talet.

För den relativt snabbt växande befolkningen uppfördes nu också nya allmänna byggnader och flera av dem byggdes med hjälp av bidrag från socknens mest välbärgade invånare.

Redan 1885 fick "Gårda arbetare- och fabriksamhälle" ett skolhus. 1889-90 tillkom Örgryte nya kyrka, Örgryte nya kyrkogård, Böskolan samt J J Dicksons stiftelse som var ett "fattighus" för behövande Örgrytebor. 1910 öppnades det Ekmanska sjukhuset, som familjen Ekman donerade till socknen och "Skogshyddan", som blev Örgryte för-

samlingshem skänktes av Beatrice Dickson.

Inom Kålltorps ägor som införlivades med Göteborg 1909 byggdes ett stort lungsjukhus som var avsett för hela stadens invånare.

Redan på 1880-talet fanns förslag om att införliva de tätt befolkade områdena i Gårda och Lunden med Göteborg men detta avlogs. Istället bildades municipalsamhällena Gårda och Lunden i början av 1900-talet.

F d Örgryte socken - östra delen 1920-50

1922 inkorporerade Göteborgs stad de östra delarna av Örgryte. Området delades nu upp i sju olika stadsdelar som fick namn efter de gamla gårdarna: Bö, Torp, Skår, Kallebäck, Gårda, Lunden, Kålltorp och Sävenäs.

Större delen av området hade fortfarande landsbygdskaraktär men några år före inkorporeringen hade ett stadsplanearbete påbörjats av Göteborgs stadsingenjör A Lilienberg och 1922 presenterade han ett översiktligt planförslag för en utbyggnad med bostadshus, främst villor.

Planen omfattade stadsdelarna Bö, Torp, Kålltorp samt en del av Skår och anknöt i nordväst till en tidigare upprättad plan för Bagaregården. I planen ingick flera stora stråk som band samman delområdena. Ett av stråken var nuvarande Delsjövägen–Munkebäcksgatan som med sina mjukt böjda dragning följde en bäckfåra.

Några av Lilienbergs förslag till villabebyggelse genomfördes t ex kring Sankt Sigfridsgatan och i "Kålltorps egnahem", men i flera andra områden ersattes de föreslagna villorna med grupper av trevånings hyreshus, radhus m m. 1920-50 genomfördes utbyggnaden med

Örgryte nya kyrka på 1890-talet. Vy från sydväst.

bostadshus i Bö, Torp, Skår, Kålltorp och norra Sävenäs. Inom stadsdelarna Gårda och Lunden tillkom flera nya bostadskvarter och längs Mölndalsån utvidgades industribebyggelsen.

Stadsdelen Bö, 1920-50

Inkorporeringen med Göteborg hade varit aktuell i flera år innan den genomfördes 1922 och inom stadsdelen Bö som låg närmast staden var förberedelserna för en omfattande villabebyggelse då redan gjorda. Omkring 1920 hade mark från Överås och Jakobsdal tagits över av bolag eller andra byggintrössenter och några villor hade redan uppförts i "Örgryte Trädgårdsstad".

Efter 1922 fortsatte utbyggnaden i de tidigare påbörjade villaområdena "Bö Villastad"

och "Örgryte Trädgårdsstad". De följdes av flera områden med villor och radhus i tidstypisk 1920-talsklassicism bl a vid Överåsgatan och Sankt Sigfridsgatan. I norra delen längs Barrskogsgatan m m som bebyggdes något senare präglades villorna av både klassicism och "funkis".

Stadsplanerna kring Brödragatan reviderades på 1930-talet och här tillkom under 1930-talets första år villor, radhus och flerfamiljshus som helt präglades av funktionalismens idéer. Det var Göteborgs första område i denna stil. Intill byggdes ett ridhus samt ett bostadsområde med lamellhus och "Bö affärscentrum".

Omkring 1950 var stadsdelen till stor del utbyggd men i anslutning till de bevarade huvudbyggnaderna på Jakobsdal, Överås, Stora Gårda och Bö hade relativt stora parkavsnitt

bevarats. Marken längs Mölndalsån utnyttjades fortfarande för industrier.

Stadsdelen Bö, förändrat - bevarat

Efter 1970 har nya utbyggnader gjorts genom "förtätning" inom de gamla gårdarnas parkområden. På Stora Gårda och Överås byggdes radhusområden 1974 respektive 1977. Jakobsdals gård revs 1972 och ersattes med en stor tegelbyggnad för Sovjetunionens konsulat. 1993 uppfördes ett sjukhem mellan Ekmanska sjukhuset och Bö herrgård.

I övrigt är bebyggelsen väl bibehållen och stadsdelen Bö har ett stort antal värdefulla byggnader och bostadsmiljöer från olika epoker.

Mer att läsa

Örgryte genom tiderna. F Stenström 1920.

Sankt Sigfridsgatans östra sida med nybyggda radhus. Foto 1925.

Bö villaområde m m

Bö 50:A

Miljön omfattar bebyggelsen norr om Delsjöbäcken. Området domineras av villor från 1920-talet men det förekommer även andra byggnader med varierande ålder bl a Örgryte gamla kyrka, Örgryte nya kyrka, huvudbyggnaden till Bö herrgård samt ett par stora exklusiva villor från 1800-talet.

Historik

Under medeltiden var detta område en central punkt i Örgryte socken. Här låg sockenkyrkan, Örgryte gamla kyrka, som troligen uppfördes på 1200-talet. De största egendomarna var Örgryte Stom (Jakobsdal), Bö och Överås. Under 1700-talet och början av 1800-talet utvidgades gårdarnas bebyggelse och kyrkan byggdes ut i flera etapper.

I mitten av 1800-talet började landsbygden att förvandlas till ett villaområde. Då tillkom de första villorna i trakten kring Örgryte gamla kyrka.

På 1890-talet anlades "Bö villastad" norr och öster om Örgryte nya kyrka och den utvidgades fram till 1930-talet. Väster om "Bö villastad" började ett nytt villaområde att byggas 1920. Det fick namnet "Örgryte Trädgårdsstad". Ett tredje villaområde uppfördes 1925–35 längs Överåsgatan.

De enskilda byggnadernas och områdenas historia redovisas i avsnittet "Beskrivning – karaktär".

Motivering

Området har varit en viktig del i Örgryte socken och rymmer flera värdefulla byggnader från tiden före inkorporeringen med Göteborg bl a Örgryte gamla kyrka med anslutande kyrkogård, Örgryte nya kyrka, Bö herrgård med trädgård samt de stora "villorna" Överås och Wilhelmsberg.

Området har också ovanligt välbevarade villamiljöer med exempel både från tidigt 1900-tal och 1920-tal. "Villa Lange" från 1930-talet är ett intressant element av experimentkaraktär.

Böskolan vid Örgryte nya kyrka har lokallistoriskt värde.

Örgryte gamla kyrka.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1975: Överåsgatan, Bö herrgård, Överås, Wilhelmsberg och Kopparormsgatan 8.

Värdefulla miljöer 1985: Hela området med undantag av nordvästra hörnet.

Bevaringsprogram 1987: Hela området med undantag av Överåsgatan, Överås och Bö herrgård.

Skydd enl KML 3 kap. Byggnadsminnen: Soltorpet Brödragatan 8 (kv 10:13).

Förslag till skydd enl KML 3 kap. Byggnadsminnen: Överås (kv 72:20).

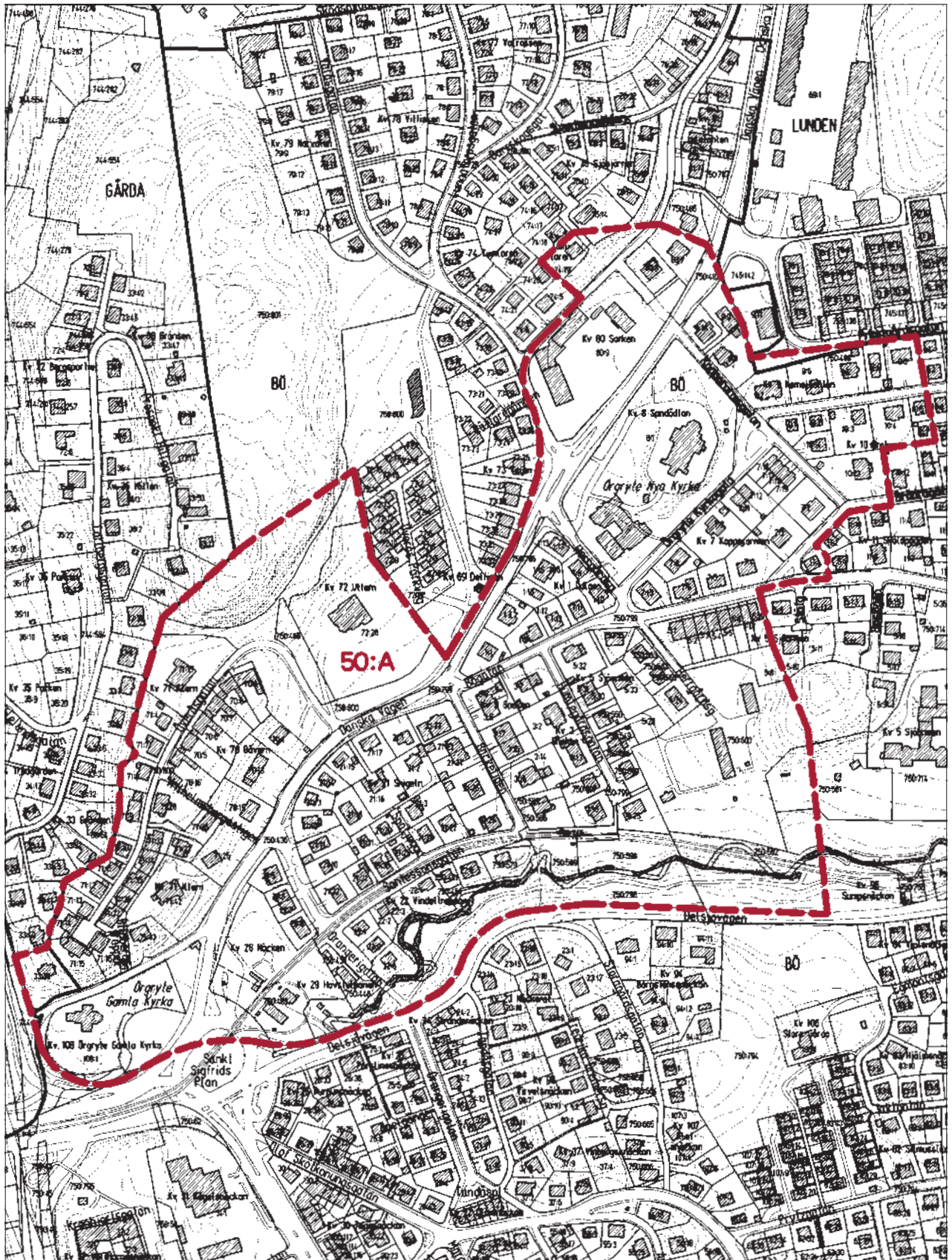
Skydd enl KML 4 kap. Kyrkliga kulturminnen: Örgryte gamla kyrka och kyrkogård, Örgryte nya kyrka.

Beskrivning – Karaktär

Bebyggelsen ligger längs Danska Vägen-Bögatan och sträcker sig från Örgryte gamla kyrka i väster till Örgryte nya kyrka i öster. I söder utgör Delsjöbäcken och Bö herrgård gräns och i norr Överås med omgivande park. Miljön omfattar både relativt enhetliga villaområden och enskilda särpräglade byggnader.

Örgryte gamla kyrka

Den nuvarande kyrkan uppfördes troligen på 1200-talet och bestod ursprungligen av ett långhus och ett lägre smalare kor.

På 1700-talet byggdes kyrkan ut i tre etapper under ledning av B W Carlberg som både var arkitekt och kyrkoföreståndare i Örgryte församling. År 1735 revs koret och kyrkan förlängdes mot öster. Tornet i väster tillkom 1748. Från samma årtionde är interiörens takmålningar som utfördes av den kände kyrkomålaren J Ross d ä och hans medarbetare M Carowsky. Norra korsarmen tillbyggdes 1775.

Södra korsarmen som tillkom 1817 ritades av J F Weinberg. Han utformade denna del i en nyklassicistisk stil som delvis avvek från den ursprungliga kyrkobyggnaden. (Se bild sid 112.) Weinberg ritade också en ny del av kyrkogården som utfördes 1831. Kyrkans torn fick sitt nuvarande utseende 1806.

En ny altartavla ritad av stadsarkitekten C W Carlberg uppsattes år 1800. Den bekostades av familjen Coopman på Skår och flera andra förmögna familjer i Örgryte lämnade bidrag till inredningen.

1878 föreslogs en större ombyggnad och utvidgning av kyrkan men i stället byggdes Örgryte nya kyrka. Den gamla kyrkan restaurerades 1925 under ledning av arkitekten A Forssén och en yttre renovering genomfördes 1984.

Kyrkan är i huvudsak uppförd med tjocka gråstensmurar. Den har två tvärskepp, ett kor med tresidig avslutning samt ett kraftigt västtorn med en karaktäristisk avrundad tornhuv. Fasaderna är kalkputsade och byggnaden har tegeltäckta sadeltak. Tornhuvén är klädd med koppar.

Interiören präglas till stor del av 1700-talet. Särskilt intressant är takmålningen med temat "yttersta domen" utförd 1741 i en elegant rokokostil.

Kyrkan omges av en kyrkogård som har utvidgats flera gånger. Den slutar ner mot den kulverterade Delsjöbäcken och omges av en stenmur som byggts i olika etapper. Kyrkogården har ett stort antal gravar för kända familjer som bost i Örgryte bl a Carlberg, Santesson, Prytz, D Carnegie, O Ekman, J J Dickson och C D Lundström men även för andra framträdande göteborgsfamiljer t ex W Röhss, A Keiller och V Hasselblad.

Örgryte nya kyrka

Kyrkan uppfördes som ersättning för Örgryte gamla kyrka. (Se bild sid 113.) Den ritades av arkitekten

Örgryte nya kyrka 1893.

A C Peterson 1889 och utformades i tidstypisk nygotisk stil med fasader av rött tegel och rikt utsmyckad interiör.

En större ombyggnad genomfördes 1937 då läktarna ändrades och den ursprungliga dekoren målades över. 1996–98 genomfördes en genomgripande restaurering som omfattade rekonstruktion av tidigare inredning och dekormålning.

Församlingshemmet söder om kyrkan byggdes som pastorsexpedition 1937 och utvidgades 1992.

Böskolan, kv 80:9

Böskolans äldsta delar uppfördes 1889. Den omfattade bl a ett tvåvånings trähus med frontespis och rikt dekorerade fasader. Skoltomten låg då i direkt anslutning till Örgryte nya kyrka.

1941 tillkom en ny skolbyggnad i funktionalistisk stil. Samtidigt ombyggdes de äldre delarna och fick då putsfasader i samma stil som det nya huset. Arkitekt var R O Swensson. Några år senare drogs Danska Vägen fram mellan skolan och kyrkan.

Byggnaderna är i huvudsak bevarade sedan 1940-talet. De är i 2–3 våningar med tegeltäckta sadeltak. Fasaderna är slätputsade och saknar dekor.

Bö herrgård, lusthuset.

Bö herrgård, 750:603

I början av 1700-talet ägdes Bö av rådmann H Böker och gården gick vidare till hans släktingar i flera led. Gården som var känd för sin vackra trädgård besöktes av Linné 1746 och 1773 av Barcheus, en annan av 1700-talets kända vetenskapsmän. I slutet av 1700-talet omfattade gården en huvudbyggnad, ett mindre bostadshus och diverse ekonomibygnader.

Åren 1830–80 då Bö innehades av J F Silvander moderniserades gården. Huvudbyggnaden hade vid Silvanders tillträde 2 våningar med frontespis och brant brutet tak. (Se bild sid 111.) Vid mitten av 1800-talet byggdes den om och fick då ett flackt sadeltak och rik fasaddekor. Nya trädgårdsanläggningar tillkom under ledning av trädgårdsmästaren F Töpel som också deltog i arbetet med Trädgårdsföreningen.

1884 övertogs Bö av major O Berggren. Han grundade Bö villastad på 1890-talet och marken norr om huvudbyggnaden avstyckades som villatomter.

Huvudbyggnaden med anslutande trädgård och park såldes till Göteborgs Stads Barnhus 1924 och en större ombyggnad av det stora bostadshuset genomfördes 1925 efter ritningar av K A Boman. Då gjordes tillbyggnader vid gavlarna och två nya entréer tillkom mot gården. Rumsindelningen i den ursprungliga delen bibehölls i huvudsak. I nya matsalen och ett av de äldre rummen utfördes dekormålning i "1700-talsstil" av Brocke Blücker och Simon Lundell. Ett par av de

Bö herrgård, huvudbyggnaden.

ursprungliga kakelugnarna från 1700-talet behölls. Det mindre bostadshuset rustades upp och 1935 uppfördes en ny vaktmästarbostad.

Barnhuset drev sin verksamhet här till 1940 då militären tog över. Från 1945 har gården använts för andra former av "barnverksamhet" och nu drivs en Montessoriskola. Några mindre förändringar har gjorts under de senaste åren.

Idag omfattar "Bö herrgård" en huvudbyggnad, en annexbyggnad, lusthus, trädgård, lindallé m m.

Huvudbyggnadens fasad är indelad med breda pilasterrar som betonar den symmetriska uppbyggnaden. Den ursprungliga entrén i huvudfasadens mittaxel omges av en profilerad "portal" och de två sidoentréerna från 1920-talet har utbyggda förstugor i klassicistisk stil. Takfotens profilerade konsoler och rikt utformade listverk ger byggnaden en speciell karaktär. Interiören som har inredningsdetaljer både från 1700-talet och 1920-talet är delvis välbevarad.

Framför huvudbyggnaden finns en öppen gårdsplan med ett litet lusthus. Annexbyggnaden som ligger vid sidan av gårdsplanen är ett enkelt envåningshus med bevarade detaljer från tidigt 1800-tal eller tidigare och vid husets baksida finns en källarvind. Trädgården och parken är delvis bibehållna.

"Bö herrgård" är ett intressant exempel på de "herrgårdsmiljöer" som varit vanliga i Göteborgs omgivningar. Av särskilt värde är trädgården och parkavsnitten med den bevarade "Lindgången".

Överås, kv 72:20

Överås och Underås hade under många år gemensam ägare. En av de sista var major L Giers som innehade gårdarna 1836–49. Under hans tid var Överås en relativt enkel gård med en huvudbyggnad av trä i en våning.

Från 1840-talet disponerade kommerserådet J Dickson Överås och efter 1855 då sonen J J Dickson tagit över förändrades gårdens karaktär helt. 1861 uppfördes en ny ståtlig huvudbyggnad av sten. Den ritades av den engelske arkitekten Boulnois som ett par år tidigare svarat för utformningen av familjen O Dicksons stora villa vid Heden. (Se del I, sid 76.)

Omfattande planteringar gjordes på gårdens ägor norrut och huvudbyggnaden omgavs av en ny trädgårdsanläggning. På Överås anlades också en stor fruktträdgård med orangeribyggnader.

Gården stannade i familjen Dicksons ägo till 1900-talets början och 1923 togs den över av "Metodistkyrkans Teologiska Skola". Några mindre ombyggnader gjordes då och verandorna glasades in. Trädgårdsanläggningen har efter hand lagts ner och 1977 tillkom en grupp radhus i f d trädgårdens östra del.

Idag omfattar Överås en stor villa belägen på en öppen tomt med enstaka träd. Byggnaden präglas av "engelsk nyrenässans" och har slätputsade ljusa fasader med klassicerande dekor. Entrén är placerad i det sydvästra hörnet som betonas genom en tornbyggnad.

Interiören är välbevarad med en stor elegant trapphall och många ursprungliga inredningsdetaljer bl a kakelugnar, golvbeläggningar och stuckaturer.

Överås är ett värdefullt exempel på tidens påkostade villaarkitektur och ett intressant dokument över familjen Dicksons roll i Göteborg.

Wilhelmsberg, kv 71:42

Området var ursprungligen en del av Överås och utarrenderades 1820 till grosshandlare G R Prytz. Han anlade "lantstället Wilhelmsberg" som omfattade en "villa" av trä och en vacker trädgård. Wilhelmsberg övertogs sedan av biskopen C F Wingård och på 1850-talet blev köpmannen J Lindström ägare.

Cirka 1870 flyttades trävillan (se del I, sid 90) och Lindström lät uppföra en ny villa av sten efter ritningar

Överås cirka 1860.

Wilhelmsberg på 1880-talet.

av arkitekten V von Gegerfelt. Förebilden var ett slott i Normandie och den nya villan fick en detaljrik och fantasifull utformning.

Några mindre ombyggnader har gjorts och övre delen av den ursprungliga tomten bebyggdes delvis med villor 1973 (se sid 122).

Villan ligger på en starkt sluttande tomt och omges av en trädgård. Den omfattar en källarvåning, ett entréplan som innehåller huvudvåningen samt en inredd takvåning under ett brant tak. Exteriören är ovanligt oregelbunden med torn av varierande storlek, balkonger, altaner m m. Fasaden är utförd av ljust tegel med dekorativa inslag av mörkare tegel. Taken är täckta med skiffer.

Wilhelmsberg är ett intressant exempel på arkitekten V von Gegerfelts villaarkitektur.

Bö villastad, Kopparormsgatan 8 (kv 9:8).

Bö villastad, Soltorpet (kv 10:3). Foto 1900-talets början.

Humlegårdsgatan 12 (kv 5:26).

Bö villastad m m

”Bö villastad” som anlades på 1890-talet var det första villaområdet i Örgryte. Fram till 1922 byggdes ett 30-tal stora trävillor på rymliga tomter. 1925–40 utvidgades området i anslutning till ”Bö Herrgård”, bl a tillkom Herrgårdsgatan som leder fram till gården och Humlegårdsgatan som avslutades med en kvadratisk plats.

För de flesta av de äldre villorna saknas uppgift om exakt byggnadsår och arkitekt. Undantag är Soltorpet (kv 10:13) som uppfördes 1903 för skeppsredare W Lundqvist och ritades av G Nordström samt Brödragatan 2 (kv 7:4) byggt 1920 efter ritningar av O G Westerberg.

Flera av de yngre villorna ritades av B Hedlund 1930–31 bl a Humlegårdsgatan 8–12, Bögatan 5–7 och Herrgårdsgatan 9 som alla var av trä med sparsam dekor i 1920-talsklassicism. Mer originella inslag är den eleganta putsvillan Humlegårdsgatan 3 (kv 3:2) uppförd 1932 efter ritningar av F Bensow, Daltorpsgratan 7 (kv 10:4) ritad 1932 av R Hall i klassicistisk stil samt Herrgårdsgatan 13 (kv 5:24) en envåningsvilla från 1927 utformad av O G Westerberg i en stil som anknyter till de angränsande byggnaderna på Bö Herrgård.

Radhuslängan Bögatan 9–13 (kv 5:1, 2–6, 18–19) omfattar tre delar. Den södra byggdes 1925 och ritades av O G Westerberg, den delen som tillkom 1938 utformades av E Holmdal och de fem mellanhusen uppfördes 1926 efter ritningar av O W Nilsson.

Efter 1940 har ”Bö villastad” kompletterats med några nya villor och en radhuslänga. Flera av de äldre husen är ombyggda.

Byggnaderna har en varierande karaktär och det finns intressanta välbevarade exempel på villor från olika epoker t ex den rikt utsmyckade Kopparormsgatan 8 (kv 9:8) från de första åren, parhusen Bögatan 3 (kv 3:1 och 7) och Örgryte Kyrkogata 7 (kv 7:11–12) i sekelskiftesstil, Brödragatan 1 (kv 11:1) i typisk 20-talsklassicism, Humlegårdsgatan 6–12 (kv 5:26–30) i förenklad 1920-talsstil samt Humlegårdsgatan 3 (kv 3:2) från tidigt 1930-tal i ”italiensk stil”.

I några villor är interiören bibehållen och enstaka byggnader har kvar dekormålning. Särskilt intressant är Soltorpet som har en mycket välbevarad inredning med omfattande väggmålningar. Soltorpets konst-

intresserade ägare W Lundqvist brukade här samla "Sällskapet Bröderna" och det var en av medlemmarna, konstnären Ole Kruse, som utförde målningarna.

"Villa Lange", Barrskogsgården 13 (kv 74:19) är en udda byggnad nordväst om Böskolan. Villan uppfördes 1938 efter ritningar av E Friberger. Den byggdes som ett elementhus i 2 våningar med en stor "altan" i bottenvåningen och en utanpåliggande balkong i övre våningen. Exteriören utformades i funktionalistisk stil med släta träfasader och pulpettak. Villan är delvis ombyggd men utgör fortfarande ett värdefullt exempel på 1930-talets experimentbyggande.

Örgryte Trädgårdsstad, norra delen

Örgryte Trädgårdsstad tillkom efter ett initiativ från arkitekten N Olsson som köpte in en del av Överås ägor. Stadsplanen för området upprättades av A Lilienberg 1920. Utbyggnaden genomfördes i huvudsak 1920–30 och ungefär hälften av husen utformades av N Olsson.

Trädgårdsstaden omfattade två delar, en norr om Delsjövägen som tillhör detta område och en del i söder som ingår i område 50:B.

I norra delen som helt domineras av villor ritade N Olsson flera av husen bl a den egna villan Olsagården (kv 21:16) som placerades centralt i området. Han utformade också Santessonsgatan 1–5, 11 och 6 (kv 22:1–3, kv 22:21 och kv 21:30) samt Orangerigatan 14 och 7 (kv 22:8 och kv 29).

Bland övriga arkitekter som ritade enstaka villor märks I Burman (kv 21:18, 1930), G Elliot (kv 21:27, 1923), K S Hansson (kv 21:28, 1923) och O G Westberg (kv 21:14, 1924).

På 1930-talet kompletterades området med en rad villor i väster och ett par nya villor tillkom på 1950-talet. Några av byggnaderna har förändrats genom ny fasadbeklädnad men miljön är i stort väl bevarad.

Området sträcker sig från Delsjöbäcken till Danska Vägen och ansluter direkt till "Bö villastad" i öster. Viktiga inslag i miljön är den gamla allén i väster och Spaljégången som avslutas med en liten plats framför Olsagården.

De flesta av villorna är av trä i 1–2 våningar med tegeltäckta sadeltak. Fasaderna är vanligen klädda med

Örgryte Trädgårdsstad, Orangerigatan 10 (kv 22:1).

Örgryte Trädgårdsstad, Olsagården (kv 21:16) där arkitekten Nils Olsson bodde.

träpanel men några är putsade. De präglas i huvudsak av 1920-talsklassicism och har en mycket varierande detaljutformning.

Överåsgatan

Stadsplanen för området upprättades av stadsingenjören A Lilienberg 1923–25 och arkitekten N Olsson som tidigare projekterat "Örgryte Trädgårdsstad" ritade också flera av villorna vid Överåsgatan.

Överåsgatan, den kvadratiska platsen i södra delen.

Överåsgatan, norra delen.

Utbyggnaden som i huvudsak genomfördes 1925–31 omfattade endast villor. De placerades längs en mjukt svängd gata och i sydost sträckte sig Wilhelmsbergs gamla trädgård ända fram till gatan. På några tomter uppfördes plank eller låga byggnader m m som band samman villorna t ex vid den kvadratiska platsen som avslutar gatan i söder. De flesta av villorna utformades i klassicistisk stil.

Inom södra delen som till stor del komponerades som ett sammanhängande gaturum ritade N Olsson alla byggnaderna (kv 71:9–16, 28) och i den största villan som bildade fond i söder bodde han själv några år.

Den norra delen som utformades av flera olika arkitekter fick större variationer. Här uppfördes t ex en stor fritt liggande tegelvilla som ritades av S Steen och under många år var Volvos direktörsbostad.

Längs gatans nordöstra sida placerades en rad villor som sammanbyggdes med plank och hade vinkelbyggda gårdslängor. Intressanta exempel är Överåsgatan 4 (kv 70:9) ritat av arkitekten G Stendahl som också bodde här samt Överåsgatan 8 utformad av E Friberger.

På slänten nedanför Överåsgatan låg sedan 1800-talet ett trähus som varit bostad för trädgårdsmästaren på Överås (kv 70:13). Det moderniserades 1928 och granntomterna bebyggdes med villor 1925 (kv 70:1) och 1931 (kv 70:15).

1973 uppfördes en grupp tegelvillor längs Överåsgatans sydvästra sida, inom f d Wilhelmsbergs trädgård. I övrigt är miljön längs gatan välbevarad.

De flesta av villorna är av trä i en våning med inredd vind under ett mycket brant tegeltäckt sadeltak. Fasaderna är klädda med slät panel eller locklistpanel och några är reveterade. De har olika former av klassicistisk dekor bl a entréer inramade av kolonner och de lägre sammanbindande delarna mellan husen är uppförda i samma stil.

Överåsgatans medvetet komponerade gaturum och de omsorgsfullt utformade byggnader med delvis exklusivt utförande är ett mycket värdefullt exempel på 1920-talets villabyggande.

Mer att läsa

Nils Olsson och Örgryte trädgårdsstad. Maj-Britt Wadell, Arkitekturmuseets årsbok 1988.

Soltorpet – ett byggnadsminne i Böödalen. B Möller, Göteborgs Hembygdsförbunds skriftserie 1996.

Örgryte gamla kyrkogård. Göteborgs Kyrkogårdsförvaltning, Göteborgs Stadsmuseum 1995.

Den fantastiska Överåsgatan. K H Pettersson 1998.

Sankt Sigfridsgatan, Orangerigatan

Bö 50:B

Miljön omfattar ett stråk med radhus längs Sankt Sigfridsgatan, ett område med villor och parhus väster om gatan samt södra delen av "Örgryte Trädgårdsstad".

Historik

Stadsplaner för området upprättades av A Lilienberg 1920–24. Bebyggelsen uppfördes 1922–28 och ritades av N Olsson, O M Holmén, J J Solberg m fl. Många mindre ombyggnader har gjorts i området men de flesta av husen har kvar sin ursprungliga karaktär.

Motivering

Områdets stadsplan är tidstypisk och bebyggelsen har i huvudsak bevarad 20-talskaraktär.

S:t Sigfridsgatan är ett ovanligt enhetligt och väl bibehållet exempel på 1920-talets radhus och utgör en viktig del av Göteborgs stadsbild.

Program – skydd

Värdefulla miljöer 1985.

Beskrivning – karaktär

Huvudstråket är den breda raka Sankt Sigfridsgatan som i huvudsak omges av radhuslängor med enhetlig karaktär. I övriga delar är bebyggelsen friare placerad och omfattar en blandning av radhus, villor och parhus. Byggnaderna är av trä med stående fasadpanel och arkitekturen präglas av 1920-talsklassicism.

Radhus S:t Sigfridsgatan

Radhusen har 2 våningar och tegeltäckta sadeltak. Karaktäristiska detaljer är fönster indelade i sex rutor, pilastrar som avgränsar de enskilda husens fasader och entréer med något varierande dekor. De flesta husen har centralt placerade takkupor med spetsigt eller bågformat tak.

Mot gatan finns små förträdgårdar avgränsade med låga staket, dels ursprungliga av trä, dels yngre av järn. (Jämför foto sid 114.)

Radhus, Sankt Sigfridsgatans östra sida.

Radhus, Sankt Sigfridsgatans västra sida.

Villor och parhus

Villorna och parhusen är i 1 1/2–2 våningar och har raka eller brutna sadeltak täckta med tegel. Takkupor med varierande utformning förekommer. Typiska detaljer är fönster indelade i sex rutor och entrédörrar av trä med dekorativa omfattningar.

Radhuslängan vid Tandåsplatsen.

Orangerigatan m m

Området utgör en del av "Örgryte Trädgårdsstad". (Se 50:A.) Orangerigatan som är relativt bred avslutas i söder med den triangelformade Tandåsplatsen. Gatan omges av villor och radhus och avslutas med en symmetriskt utformad radhuslänga vid Tandåsplatsen.

Byggnaderna är 1 ½–2 våningar med tegeltäckta sadeltak. Radhuslängan vid Tandåsplatsen har en karaktäristisk fasad med tätt placerade fönster och rikt dekorerade entrépartier.

Jakobsdalsgatan

Bö 50:C

Miljön omfattar fyra storgårdskvarter som ligger på yttre kanten av ett höjdparti ovanför Kungsbackaleden.

Historik

Detta område tillhörde tidigare Jakobsdals gård (f d Örgryte Stom). Den ägdes under 1800-talets första hälft av den välkände apotekaren Hans Jacob Cavallin. 1915 köptes gården av Fastighetsaktiebolaget Jakobsdal som sålde eller arrenderade ut mark till bostadshus och överlät huvudbyggnaden till Betaniastiftelsen.

A Lilienberg upprättade en stadsplan år 1924 och bebyggelsen uppfördes 1928–32 enligt ritningar av N Olsson, G Ålander m fl. Efter 1975 har några hus byggts om och bl a fått nya fönster och vindsinredning.

Motivering

Bebyggelsen ger exempel på påkostad tegelarkitektur, präglad av sen 20-talsklassicism. Kvarteren utgör ett viktigt blickfång både från väster och öster.

Program – skydd

Värdefulla miljöer 1985.

Portal, Kronbjortsgatan 4.

Kv 32, fasad mot väster.

Kv 32, södra delen. Vy mot gården.

Beskrivning – karaktär

Kvarteren har en oregelbunden utformning och omfattar slutna eller halvslutna gårdar. Byggnaderna är i 5–6 våningar med fasader av rött eller gult tegel. Mot gatorna finns gedigna detaljer i 1920-talsstil t ex kopparklädda burspråk, balkonger med smidesräcken samt dekorativa portaler av konststen eller natursten.

Husen har valmade sadeltak täckta med varierande material och fönstren är utformade med mittpost utan spröjsar eller indelade i sex rutor.

Längs vissa kvarterssidor finns förträdgårdar och gårdarna har planteringar.

Rangeltorpsgatan

Bö 50:D

Miljön omfattar ett gatustråk med radhus, parhus m m.

Historik

Stadsplan för området upprättades 1924 av A Lilienberg och 1927–30 bebyggdes det med radhus, parhus och några villor ritade av G Ålander, R Hall m fl.

Motivering

Bebyggelsen har välbevarad 20-talskaraktär med omsorgsfullt utsmyckade fasader.

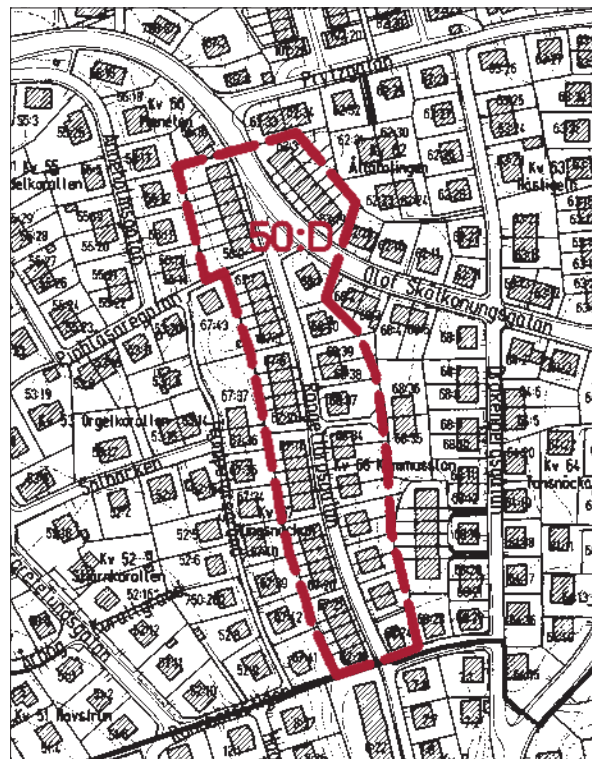
Program – skydd

Värdefulla miljöer 1985.

Beskrivning – karaktär

Området har en tät bebyggelse längs den relativt smala Rangeltorpsgatan. Byggnaderna är av trä och utformade i 20-talsklassicism. De har fasader av stående träpanel, fönster som vanligen är indelade i sex rutor samt entréer med varierande dekor. Förträdgårdar, stenvmurar och staket av olika slag är viktiga inslag i miljön.

Radhusen har 2 våningar och tegeltäckta sadeltak med en panelklädd takkupa. Övriga hus är i 1 1/2 våning med brutna tegeltäckta sadeltak som har en stor panelklädd takkupa eller frontespis.

Villa vid hörnet Rangeltorpsgatan/Olof Skötkonungsgatan. I förgrunden "Albert Lilienbergs plats".

Radhus vid Rangeltorpsgatans västra sida.

Brödragatan, östra delen

Bö 50:E

Miljön omfattar radhus, parhus m m.

Historik

Området ingick ursprungligen i Lilienbergs stora utbyggnadsplan från 1920-talet men 1933 och 1937 upprättade U Åhrén nya stadsplaner i funktionalistisk anda.

Längs Bångejordsgatan som ligger söder om Brödragatan byggdes två radhuslängor 1934–35.

Planen för området norr om Brödragatan omfattade radhus längs smala interngator och parhus vid Lillkulle-gatan. De uppfördes 1937–38 med undantag av två radhuslängor i öster som byggdes 1943–45.

Arkitekt för de flesta av husen i området var Ingrid Wallberg. (Se sid 130.) Ett undantag är radhuslängan Brödragatan 66–78 som ritades av B Eliasson.

Bebyggelsen utformades helt i funktionalistisk stil med ljusa släta putsfasader, flacka tak, stora fönsterpartier och rymliga balkonger eller altaner. Några hus är ombyggda, bl a har delar av fasaderna klätts med skivor och fönster har bytts.

I stadsplanen från 1937 ingick också två flerfamiljshus och radhuslängor vid Daltorpsgatan. (Dessa ingår inte i bevaringsprogrammet. Se sid 131.)

Motivering

Området kring Brödragatans östra del utgör en unik och relativt enhetlig 1930-talsmiljö som helt präglas av funktionalismens ideal. Några av husen ger exempel på särskilt påkostad "funkisarkitektur".

Program – skydd

Bevaringsprogram 1987: radhus.

Värdefulla miljöer 1985: radhus och villor.

Beskrivning – karaktär

Området är relativt tätt bebyggt med sju radhuslängor, två parhus m m. Husen är av sten i 2–3 våningar. Fasaderna är i huvudsak klädda med ljus slätputs och har en-, två- och trelufts-fönster eller stora perspektivfönster

Radhus Brödragatan/Bångejordsgatan. Foto cirka 1937.

Bångejordsgatan, vy mot Brödragatan.

som sitter långt ut i fasadlivet. I övrigt varierar utformningen. Längorna vid Bångejordsgatan har t ex sadeltak täckta med enkupigt tegel och gatufasader som domineras av fönsterband och stora glaspartier kring bottenvåningens entré. Radhusen mitt emot har flacka pulpettak kombinerade med altaner eller balkonger längs hela översta våningens fasad.

Karaktäristiska ursprungliga detaljer är enkla svängda räcken av järn och franska fönster som har räcken med nätgaller.

Parhusen har i huvudsak samma karaktär som radhusen. Lillkullegatan 10 (kv 13:31) är särskilt välbevarat.

Kvarteret Smaragdödlan

Bö 50:F

Miljön omfattar en grupp bostadshus och en liten butiks-länga.

Historik

Stadsplan för området upprättades 1944 av U Åhrén och G Sundbärg och byggnaderna tillkom 1945–48. Ett hus (kv 97:1) ritades av Ingrid Wallberg. Arkitekt för de övriga var N E Eriksson.

Bostadshusen uppfördes som friliggande lamellhus och grupperades kring en grönyta. I den östra delen placerades en låg länga med butiker, Bö affärscentrum. Byggnaderna fick en mycket enhetlig utformning med fasader av gult tegel och enstaka dekorativa detaljer.

Under 1980-talet moderniserades större delen av husen, bl a har fönstren bytts ut. Några byggnader har ursprungliga fönster och dörrar.

Motivering

Kvarteret Smaragdödlan är det första bostadsområdet i Göteborg där lamellhus har grupperats kring ett grönområde med rumsbildande effekt. Byggnaderna är i huvudsak välbevarade och har mycket omsorgsfullt utformade fasader med sparsam dekor som är typisk för 1940-talets senare hälft. Området är en föregångare till Västra Torpa som ritades av samma arkitekter ett par år senare.

Program – skydd

Värdefulla miljöer 1985.

Bevaringsprogram 1987.

Beskrivning – karaktär

Bebyggelsen är glest placerad kring en grönyta som öppnar sig mot Delsjöbacken i söder.

Bostadshusen är i 3 våningar med tegeltäckta sadeltak som saknar taksprång. Fasaderna är av gult tegel med välstuderade detaljer, bl a mönstermurade taklister och ovanför varje trapphus finns ett litet cirkelformat fönster med tegelram. Andra typiska detaljer är fernissa-

Kvarteret Smaragdödlan. Entréfasad i östra delen.

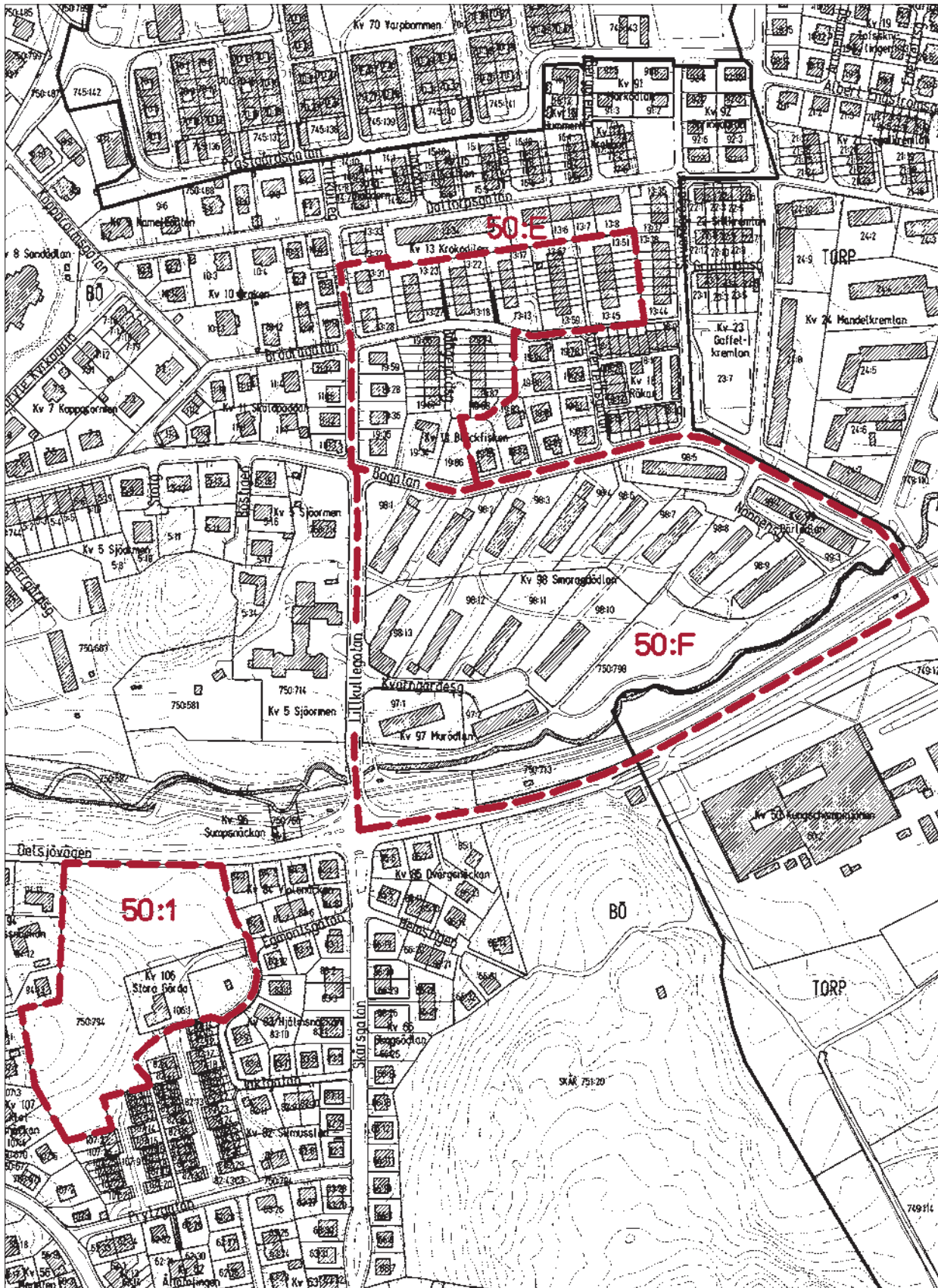
Kvarteret Smaragdödlan. Vy från den inre grönytan.

de, glasade entrédörrar med omfattningar av natursten, utanpåliggande balkonger med korrugerade plåträcken och burspråk.

”Bö affärscentrum” (kv 99:3) är i en våning och har en rad butiksentréer som ligger under tak i ett indraget parti längs Bögatan.

Mer att läsa

Kvarteret Smaragdödlan, byggnadshistorisk beskrivning. Göteborgs Historiska Museum 1981.

Stora Gårda

Bö 50:1

Stora Gårda (kv 106:1) ägdes på 1630-talet av presidenten N Börjesson i Göteborg. Den bytte sedan ägare många gånger till 1750-talet då major Giers tog över. Egendomen stannade i familjen till 1820 och det var troligen under dessa år som gårdens huvudbyggnad tillkom. Ägorna som även omfattade mark vid Mölndalsån började delas upp på 1820-talet.

1882 köpte O Larsson Stora Gårda. Han var delägare i den stora trävarufirman Strömman & Larsson och under hans tid moderniserades huvudbyggnaden med bl a dekorativa snickeridetaljer.

1921 när gården övertagits av Albert Lilienberg och Ingrid Wallberg rustades huvudbyggnaden upp. Albert Lilienberg var Göteborgs stadsingenjör 1907–27 och han upprättade ett stort antal planer bl a i stadsdelen Bö. Ingrid Wallberg var arkitekt och hade praktiserat på Le Corbusiers kontor. Hon hörde till den grupp göteborgsarkitekter som tidigt tillämpade funktionalismens idéer och ritade bl a radhusen vid Brödragatan som ligger norr om Stora Gårda.

1972–74 revs den sista ekonomibygnaden och ett mindre bostadshus på Stora Gårda för att ge plats åt en grupp radhus. Samtidigt togs huvudbyggnaden i bruk som kontor.

Idag omfattar Stora Gårda f d huvudbyggnaden samt rester av trädgård och park. Huvudbyggnaden är ett vinkelbyggt trähus i 2 våningar med tegeltäckt sadeltak. Huvudentrén består av en veranda kombinerad med balkong. Husets gavlar och baksida har diverse utbyggnader t ex ett burspråk och ett trapphus. Den ursprungliga byggnaden har panelklädda utknutar, stående panel med tydligt profilerade locklister och en rikt dekorerad takfot.

I några av rummen är interiören från 1800-talets senare hälft relativt välbevarad t ex i entréhallen samt f d matsalen.

Framför huvudentrén ligger en trädgård och en paviljong i klassicistisk stil. Norr och väster om huvudbyggnaden är en del av gårdens "park" bevarad.

Stora Gårda. Huvudbyggnaden sedd från trädgårdspaviljongen.

Stora Gårda. Paviljongen i trädgårdens östra del.

Stora Gårdas huvudbyggnad tillsammans med de bevarade delarna av trädgården och parken ger fortfarande en god uppfattning om egendomens ursprungliga herrgårdskaraktär och utgör ett värdefullt exempel på de stora gårdsanläggningar som tidigare var vanliga i Örgryte.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1975.

”Skogshyddan” F d församlingshem

Bö 50:2

F d församlingshemmet (kv 76:41) var ursprungligen en mindre byggnad som kallades ”Skogshyddan”. Beatrice Dickson, dotter till J J Dickson på Överås, skänkte den till Örgryte församling och 1925–27 genomfördes en ombyggnad till församlingshem enligt ritningar av K M Bengtsson.

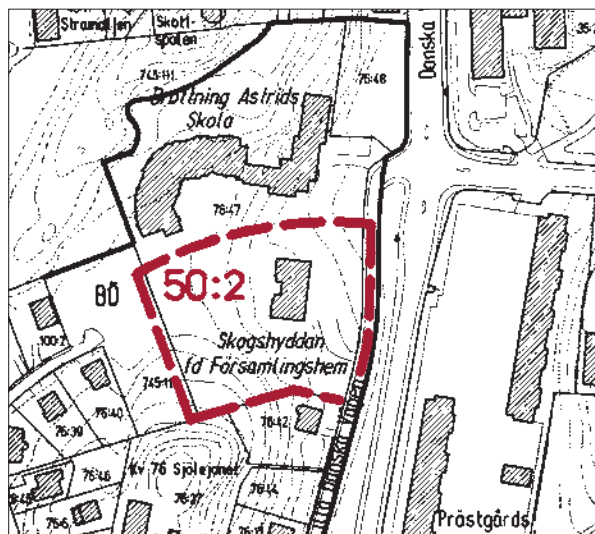
Efter ombyggnaden innehöll huset en stor samlings-sal i mellandelen, ett par mindre salar i den södra och bostäder i den norra. 1992 flyttades församlingshemmet till en ny byggnad (se sid 117) och 1996 övertog Katolska skolan (Drottning Astrids skola) den gamla byggnaden.

”Skogshyddan” som ligger i ett parkområde är ett trähus präglad av 1920-talsklassicism. Stora samlings-salen har dekormålning utförd av Brocke Blücker och Simon Lundell 1927.

Byggnaden har ett stort lokalthistoriskt värde och är också ett intressant exempel på 1920-talets träarkitektur och interiörmåleri.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1987.

Övrigt – utanför programmet

Välbevarad villabebyggelse

Stadsdelen Bö präglas i stor utsträckning av villabebyggelse och utöver de utvalda områdena som upptas i programmet finns ett flertal välbevarade och kulturhistoriskt intressanta villor från tiden före cirka 1950, bl a i området öster om Orangerigatan som är en del av ”Örgryte Trädgårdsstad”, norr om Böskolan och längs Skårs gatans norra del.

Daltorpsgatan

Vid Daltorpsgatan ligger två flerfamiljshus och några radhuslängor byggda 1937–38 efter ritningar av Ingrid Wallberg. Byggnadernas exteriör är delvis starkt förändrade men området utgör ändå ett värdefullt komplement till miljön kring Brödragatan. (Se sid 127.)

F d församlingshemmet. Dekormålning i samlings-salen.

F d församlingshemmet, ”Skogshyddan”. Norra delen.

